

НАЗВИ БОРОШНЯНИХ ВИРОБІВ В УЗУСІ СХІДНИХ СЛОБОЖАН

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (46)

УДК 811.161.2'282:392.8(477.54/.62)

DOI:10.24144/2663-6840/2021.2(46).55–62

Волошинова М. Назви борошняних виробів в узусі східних слобожан; кількість бібліографічних джерел – 32; мова українська.

Анотація. У статті на матеріалі записів діалектного мовлення здійснено лексико-семантичний аналіз назв хліба та його частин і виробів із борошна. У процесі дослідження виявлено функційну активність зафіксованих номенів, встановлено міждіалектні зв'язки лексики східнослобожанських говірок із говірками суміжних та дистантних діалектних континуумів, простежено динамічні процеси в заявлених лексико-семантичних групах.

Аналіз фактичного матеріалу довів, що в межах досліджених говірок репрезентанти сем можуть мати більшу чи меншу функційну активність, що свідчить про наявність центру та периферії в окреслених групах лексики, указує на конкуренцію лексичних одиниць у системі діалекту.

Зафіксовані в східнослобожанському ареалі назви мають відповідники в інших діалектах української мови, де вони функціонують із тотожним, семантично близьким або відмінним щодо обстежених говірок значенням. Маніфестанти в зіставлених діалектних континуумах при спільній семантиці можуть відрізнятися фонетичним або граматичним оформленням.

З метою виявлення динамічних тенденцій у лексиці під час опису здійснено порівняльний аналіз репрезентантів з історичними лексикографічними та етнографічними джерелами, що дало можливість відстежити просторову поведінку лексем на двох часових зрізах – синхронному й діахронному. Під час дослідження встановлено, що поповнення лексичного фонду обстежених говірок відбувається внаслідок зміни семантичної структури лексем – розширення номінативного поля багатьох номенів, які, порівняно з назвами, зафіксованими історичними й лексикографічними працями, на сучасному хронологічному зрізі одночасно можуть репрезентувати кілька сем. Оновлення лексичного складу спричинене наявністю в записаному діалектному матеріалі значної кількості фонетичних, словотвірних, граматичних варіантів. Поповнення репертуарного складу лексем відбувається також і внаслідок активного вживання інформантами багатослівних конструкцій – дво-, рідше трислівних номенів.

Ключові слова: сема, ареал, репрезентант, борошняні вироби, східнослобожанські говірки.

Постановка проблеми. Значний інтерес до детального опрацювання лексики народних говорів зумовлений низкою причин, серед яких зацікавленість мовознавців різноманітними елементами народної матеріальної культури, історією розвитку рідної мови. Відомо, що харчування відіграє дуже важливу роль у житті людства, а отже, вивчення діалектної лексики на позначення їжі, яка відображає щоденний побут, звичаї та смакові вподобання будь-якого народу, залишається актуальним завданням сучасної мовознавчої науки. Українські східнослобожанські говірки є новозаселеним і малодослідженим говірковим масивом, який і нині потребує пильної уваги діалектологів.

Аналіз досліджень. Як важливі атрибути харчування хліб і борошняні вироби неодноразово ставали об'єктом вивчення українських діалектологів. Ці групи лексики представлено в комплексних розвідках З.Т. Ганудель (на матеріалі говірок Східної Словаччини) [Ганудель 1980], Є.Д. Турчин (східнополіський говір) [Турчин 2012], Е.Д. Гоци (українські говори Карпат) [Гоца 2001], Н.Г. Загнітко (східностепові говірки) [Загнітко 2011], Л.М. Борис (буковинські говірки) [Борис 2015], В.П. Різник (говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя) [Різник 2016], О.П. Осирко (східноподільські говірки) [Осирко 2019]. За результатами наведених системних описів до наукового обігу було введено великий за обсягом лексичний матеріал, представлено лінгвогеографічне членування діалектних масивів,

встановлено гетерогенні зв'язки досліджуваних говірок з іншими українськими діалектами.

Мета статті, завдання. Мета статті – здійснити лексико-семантичний аналіз назв, що формують парадигми «Назви хліба та його частин» і «Назви борошняних виробів». Завдання дослідження: виявлення функційної активності й лексико-семантичної структури номенів; встановлення міждіалектних зв'язків лексики східнослобожанських говірок із говірками суміжних та віддалених діалектних континуумів; відстеження динамічних процесів у заявлених групах лексики.

Джерелами дослідження слугують експедиційні записи діалектного мовлення, зібрані в 61 населеному пункті (н. п.) Східної Слобожанщини, матеріали Словника української мови за редакцією Б.Д. Грінченка (далі *Словник*), етнографічна розвідка В.І. Іванова «Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии», словники діалектної лексики.

Методи та методика дослідження. З метою вивчення системної організації зафіксованого лексичного матеріалу й відстеження семантичних зв'язків лексем застосовано *описовий* метод; за допомогою методу *порівняльно-історичного* аналізу здійснено зіставлення номінативних одиниць на різних часових зрізах задля відстеження динамічних змін в окреслених сегментах лексики.

Виклад основного матеріалу. Сему 'загальні назви хліба' в східнослобожанських говірках репрезентовано здебільшого загальноновживаними лексе-

мами: у 46 н. п. – *хл'ін* (н. пп. 1, 3, 5 – 17, 19 – 21, 24, 26 – 28, 31 – 33, 35 – 37, 40 – 44, 47, 49 – 57, 59 – 61; у н. пп. 39, 47 – *хл'ен*); у 20 говірках – *пал'аниц'а* (н. пп. 1, 2, 4, 9, 10, 21, 23, 26, 32 – 35, 38, 40, 46, 47, 52, 56, 58, 59); *хл'ібина* – у 14 н. пп.: 2, 7, 8, 11, 16, 22, 24, 26, 29, 30, 37, 42, 50, 56; *буханка* – у 11 н. пп.: 2, 3, 16, 20, 22, 31, 33, 39, 40, 45, 49; *булка* (у 7 н. пп.: 4, 26, 32, 34, 39, 46, 61). Поодинокі трапляються спільнокореневі маніфестанти – *буханец'* (н. пп. 24, 34, 49), *буханец'* (н. п. 18); назви *пер'іч'ка* (н. пп. 25, 48), *п'анка* (н. пп. 10, 21, 42); спорадично виявлено назви *батон* (н. п. 47), *злепок* (н. п. 7), *п'ана* (н. п. 1), демінутиви *хл'іпч'ік* (н. п. 29), *хл'епч'ік* (н. п. 1), *хл'ібец'* (н. п. 56), *балабушеч'ка* (н. п. 34), лексеми, що ілюструють форми хліба *круглен'ки* (н. п. 49), *кир'пич'ік* (н. п. 49), а також двослівний номен *буханка хл'іба* (н. п. п. 24, 33).

Назви, виявлені в говірках інших діалектів, мають фонетичні або словотвірні відмінності, наприклад, поліське – *бухонка*, *бахонька*, *бохунка* ‘буханка хліба’ [Лисенко 1961, с. 17], зх.-поліс. – *буханка* ‘хлібина’ [Аркушин 2000, т. 1, с. 41], *кірп'іч'ік* ‘хлібина прямокутної форми’ [Аркушин 2000, т. 1, с. 223], *п'ана* ‘хліб’ [Аркушин 2000, т. 2, с. 26], *хліб* ‘хліб’ [Аркушин 2000, т. 2, с. 228], *хлібіна* ‘паляниця, яку посипали борошном перед тим, як саджати в піч’ [Аркушин 2000, т. 2, с. 228], *балабушок* ‘пампушечка, невелика паляниця’ [Аркушин 2000, т. 1, с. 8], *булка* ‘хліб із пшеничного борошна’, ‘хлібина, паляниця’ [Аркушин 2000, т. 1, с. 36], сх.-поліс. – *булка* ‘хлібина’ [Турчин 2012, с. 64]. У південно-західних говірках: гуцул. – *боханец'* ‘буханка (хліба)’ [Негрич 2008, с. 28], *хліб* ‘буханка’ [Гуцульські говірки... 2000, с. 353], бойк. – *хліб* ‘хліб’ [Онишкевич 1984, т. 2, с. 340]; у південно-східних: полт. – *п'ана*, *п'анка* ‘дитяча назва хліба’ [Ващенко 1960, с. 70].

Лексему *балабушечка*, яка в східнослов'янських говірках перебуває на периферії мікропарадигми, зафіксовано *Словником* зі значенням обрядової їжі: *балабушок* ‘небольшая булочка, испеченная или сваренная вѣ водѣ. Употребляется вѣ пищу, а также для гаданія подѣ праздникъ Андрея Первозваннаго’ [Грінченко 1909, т. 1, с. 23].

На позначення хліба в реєстрі *Словника* наявні лексеми *хліб*, *хлібіна*, *хлібець* [Грінченко 1909, т. 4, с. 401], *хлібчик* [Грінченко 1909, т. 4, с. 402], *паляниця*, *паляничка* [Грінченко 1909, т. 3, с. 90], *булка* [Грінченко 1909, т. 1, с. 109], *бухан*, *буханець*, *буханка* [Грінченко 1909, т. 1, с. 117], *п'ана*, *п'анка* [Грінченко 1909, т. 3, с. 95]. Отже, найуживаніші лексеми протягом останнього століття не зазнали семантичних змін, активно функціонують і в обстежених говірках, і в говірках інших діалектів. Разом з тим кількість номенів, виявлених на сучасному хронологічному зрізі, більша (20 проти 13, які фіксує *Словник*), в основному внаслідок фонетичних та акцентуаційних варіантів, демінутивів.

Семі ‘великий шматок хліба’ реалізовано номенами *кусе'н* (н. пп. 6, 11, 14, 17, 21, 23, 26, 28, 34, 37, 38, 47, 56, 61), *кус'ок* (н. пп. 5, 8, 11, 13, 14, 30, 33, 39, 41, 42, 44, 47, 52), *окрай'ец'* (н. пп. 13, 15, 18–20,

33, 36, 39, 49, 51, 54), *п'іхл'ібини* (н. пп. 3, 8, 16, 24, 25, 32, 35 – 37), *шма'ток* (н. пп. 1 – 3, 27, 37, 39, 49, 50, 60; у н. пп. 2, 3, 21, 34, 46, 50 – *шмат*). Інші одно-, дво-, трислівні номени зафіксовано спорадично: *ломот'* (н. пп. 3, 21, 61; у н. п. 47 – *ло'мот'*), *горбушка* (н. пп. 12, 26, 56, 58), *ч'єтве'р'тина* (н. пп. 16, 23, 55; у н. п. 1 – *ч'єтве'р'тинка*), *скиба* (н. пп. 5, 37, 59), *скипка* (н. пп. 6, 10), *край'уха* (н. пп. 2, 38), *половинка* (н. пп. 1, 37, 40), *кус'ака*, *кус'ара* (н. п. 52), *кус'мага* (н. п. 59; у н. п. 45 – *кус'ман*), *шма'делок* (н. п. 56), *шма'тиш'ч'є* (н. п. 56), *шма'те'н* (н. п. 8), *боко'вушка* (н. п. 47), *п'іупал'аниц'і* (н. п. 32), *п'іхл'іба* (н. п. 48), *п'іубуханки* (н. п. 55), *ве'ликиї окрай'ец'* (н. пп. 10, 29, 57), *ве'лика скипка* (н. пп. 17, 60), *ве'ликиї шма'ток* (н. п. 45), *ве'лика горбушка* (н. п. 14), *половина хл'ібини* (н. п. 20), *тре'тина хл'ібини* (н. п. 24), *ве'ликиї кусе'н* *хл'іба* (н. пп. 14, 57), *ве'ликиї кус'ок хл'іба* (н. п. 42).

Деякі з наведених назв властиві й іншим діалектним континуумам: полт. – *кусмань* ‘великий кусок хліба, м'яса тощо’ [Сизько 1990, с. 47], слоб. – *кусман* ‘шматок, кусень’ [Сагаровський 2011, с. 196], укр. воронез. – *окраєць* ‘большой ломоть хлеба; то же, что краюха’ [Авдеева 2012, т. 2, с. 61], *кусяра* ‘большой кусок’ [Авдеева 2008, т. 1, с. 189], *шмат* ‘большой кусок’ [Авдеева 2012, т. 2, с. 294], чорноб. – *полбоханк'і* *хл'єба* ‘великий окраєць хліба’ [Говірка села Машеве... 2003, с. 78], сх.-поліс. – *окрайец'* ‘великий відрізаний шматок хліба’ [Турчин 2012, с. 103–104].

У *Словнику* на позначення великого шматка хліба подано репрезентанти *кусе'н*, *кус'ін* ‘кусок’ [Грінченко 1909, т. 2, с. 332]. Лексему *партіка* ‘краюха, большой кусок хлѣба’ [Грінченко 1909, т. 3, с. 98] не виявлено в обстеженому ареалі, але з таким самим значенням вона відома в полтавських говірках: *партіка* ‘великий кусок хліба’ [Сизько 1990, с. 66]. До архаїчних лексем відносимо номен *бардіга* ‘большая краюха хлѣба’ [Грінченко 1909, т. 1, с. 29], який не фіксує жодний діалектний словник.

У проаналізованій мікропарадигмі спостерігаємо оновлення лексики. Кількість маніфестантів на синхронійному рівні значно більша (34 проти 5, виявлених у *Словнику*), зокрема й унаслідок двослівних конструкцій, спільнокореневих і словотвірних варіантів, розширення семантичних меж таких лексем, як *кус'ок*, *окрай'ец'*, *шма'ток*, *горбушка*.

На позначення малого шматка хліба виявлено незначну кількість назв: *кус'оч'ок* (н. пп. 2, 3, 5, 7, 8, 11, 19, 22, 26, 29, 32, 33, 36, 41, 43–47, 52, 56, 57), *окрай'ец'* (н. пп. 1, 2, 6, 9, 10, 13–16, 18, 21, 23, 27, 34, 35, 38–40, 48, 50, 54, 55; у н. п. 59 – *окрай'ік*), *скипка* (н. пп. 17, 24, 25, 27, 34, 37, 43, 49, 58, 60, 61; у н. п. 8 – *скибоч'ка*), *шма'точ'ок* (н. пп. 2, 20, 30, 32, 34, 40, 42, 51, 52). Виявлені назви відомі також у чорнобильських – *ск'ібочка* ‘невеликий кусок’ [Говірка села Машеве... 2003, с. 78], лемківських – *скыбочка* ‘здрібн. до *скыба*; відрізаний кусок хліба’ [Пиртей 1986, с. 354], східнополіських – *о(а) крайчик* [Турчин 2012, с. 104] та українських говір-

ках Воронежчини – *окрайчик* ‘уменьшит. к *окрасць*’ [Авдеева 2012, т. 2, с. 62], *скибочка* ‘уменьшит. к *скибка*’ [Авдеева 2012, т. 2, с. 201].

Зважаючи на побудову словникових статей *Словника*, припускаємо, що всі номени, які автор подає поряд зі словами на позначення шматків хліба з позначкою *ум.* – *имя уменьшительное* (див. Список сокращений *Словника*, т. 1), можемо розглядати як лексеми, що реалізують аналізовану сему. У джерелі це репрезентанти: *скибонька*, *скибочка* [Грінченко 1909, т. 2, с. 133], *кусочок* [Грінченко 1909,

т. 2, с. 332], *окрайчик* [Грінченко 1909, т. 3, с. 49], *иматок*, *иматочок* [Грінченко 1909, т. 4, с. 505]. Отже, на прикладі цієї семи констатуємо відносну сталість лексики, що полягає в збереженні семантики назв на двох часових зрізах. Винятком є лексеми *окрасць* (записано у 22 говірках) і *скипка* (11 фіксацій), що реалізують розглянуту сему, демонструючи розширення семантичних меж.

Аналіз сем, що наповнюють групу «Назви частин хліба», засвідчує наявність спільних назв, які їх репрезентують (див. табл. 1).

Таблиця 1 Лексична реалізація парадигми ‘назви частин хліба’

Семи	Репрезентанти	Населені пункти
‘великий шматок хліба’	<i>окрайєц’</i>	13, 15, 18, 19, 20, 33, 36, 39, 49, 51, 54
	<i>кусок</i>	5, 8, 11, 13, 14, 30, 33, 39, 41, 42, 44, 47, 52
	<i>скипка</i>	6, 10
	<i>шматок</i>	1–3, 27, 37, 39, 49, 50, 60
	<i>кусе“н’</i>	6, 11, 14, 17, 21, 23, 26, 28, 34, 37, 38, 47, 56, 61
	<i>горбушка</i>	12, 26, 56, 58
‘малий шматок хліба’	<i>окрайєц’</i>	1, 2, 6, 9, 10, 13–16, 18, 21, 23, 27, 34, 35, 38–40, 48, 50, 54, 55
	<i>кусок</i>	5, 8, 26
	<i>скипка</i>	17, 24, 25, 27, 34, 37, 43, 49, 58, 60, 61
	<i>шматок</i>	34, 40, 42

Подібну полісемантичність номенів підтверджують описи східнополіських та східностепових говірок, результати яких представлено в роботах Є.Д. Турчин [Турчин 2012, с. 99] та Н.Г. Загнітко [Загнітко 2011, с. 89–91].

У ЛСГ «Назви борошняних виробів» розглянемо три сему. Сему ‘печений або смажений виріб із тіста з начинкою’ репрезентовано в обстеженому говірковому масиві фонетичними варіантами, серед яких найбільша функційна активність властива лексемі *пир’іжок* (*пир’о’жок*, *п’ір’о’жок*) (н. пп. 5, 6, 9–11, 13, 14, 16–19, 21–23, 25–28, 30, 31, 35, 37–39, 41–43, 47, 52, 53, 56, 57, 59). Виявлено також граматичні форми *пир’иш’ки* (н. пп. 1–3, 7, 8, 12, 14, 20, 24, 29, 32, 34, 37, 46, 49, 50, 58, 60, 61), *п’ір’ож’ки* (н. пп. 2, 8, 11, 33), *пир’ож’ки* (н. пп. 4, 33, 56). У деяких говірках представлено словотвірний варіант *пир’іх* (*пир’о’ги*) – н. пп. 1, 17, 18, 24, 37, 39, 40, 45, 48, 51, 55, 56). Спорадичними є лексеми *л’апанец’* (н. п. 5), *памтушки* (н. п. 26).

Етимологія назви *л’апанец’*, імовірно, пов’язана зі способом виготовлення страви, пор. в етимологічному словнику української мови: *вильяпувати* ‘ляскаючи, бити по чому-небудь; обляпувати; [викачувати (про тісто)]’ [Етимологічний... 1989, т. 3, с. 340–341].

Назви, зафіксовані в обстежених говірках, властиві й іншим говіркам, наприклад: сх.-степ. – *пир’іг*, *пир’ожок*, *п’ір’іжок* [Загнітко 2011, с. 68], зх.-поліс. – *пир’іг* ‘печений виріб з тіста з начинкою’ [Аркушин 2000, т. 2, с. 46], зх.-волин. – *пир’ожок* ‘невеликий пиріг’ [Корзонюк 1987, с. 184]. Номен *пиріг* у деяких південно-західних і поліських говірках має розширене значення, пор.: гуцул., буков. –

періг; *пиріг* ‘вареник’, ‘пиріг’ [Піпаш, Галас 2005, с. 136; Словник буковинських... 2005, с. 411], гуцул., поділ. – *пиріг* ‘вареник’ [Негріч 2008, с. 132; Гуцульські говірки... 2000, с. 319; Брилінський 1991, с. 72], лемк. – *пероги* ‘вареники’, *пиріг* ‘варений виріб із тіста з начинкою’ [Пиртей 1986, с. 282, 283], зх.-поліс. – *пир’іг* ‘вареник’ [Аркушин 2000, т. 2, с. 46], бойк. – *пиріжейке* ‘вареники’ [Онишкевич 1984, т. 2, с. 61].

Виявлені лексеми трапляються й у давніх джерелах, наприклад, в етнографічних матеріалах за редакцією В.В. Іванова: *Въ постный день: ... «пирожки» съ фасолью* [Жизнь и творчество... 1898, с. 735], *Богатые крестьяне въ скоромные дни ъдятъ: пирожки съ мясомъ, или сыромъ...* [Жизнь и творчество... 1898, с. 977]. У *Словнику* зафіксовано фонетичні варіанти *періг=пиріг* і зменшене до них – *пиріжок* [Грінченко 1909, т. 3, с. 146, 152]. Отже, на сучасному хронологічному зрізі спостерігаємо розширення семантичної структури деяких лексем, оновлення підтверджує й наявність у сучасних діалектних системах значної кількості фонетичних і словотвірних варіантів.

Сему ‘круглий крендель з тіста, що має форму кільця’ репрезентовано лексемами *бублик* (н. пп. 1–3, 5, 6, 8, 9, 11–16, 19, 21, 25–28, 30, 31, 34, 35, 37–45, 49, 50, 52, 54, 56–59), граматичною формою *бублики* (н. пп. 1, 7, 18, 20, 22–24, 29, 32, 33, 36, 47–49, 51, 52). На периферії мікропарадигми перебувають номени *калач* (н. пп. 1, 4, 8, 46), *рогалик* (н. пп. 24, 30, 50, 60), *сушка* (н. пп. 3, 14, 40), *крендел’* (н. пп. 17, 61), *тара’рушка* (н. п. 10), *полу’міс’ац’* (н. п. 11), *коло* (н. п. 18), *пон’ч’ік* (н. п. 21), *рогал* (н. п. 59), *круч’еник* (н. п. 34).

одиниці мають різну функційну активність: зафіксовано більш уживані номени, репрезентанти, які не набули значного поширення, спорадичні назви.

Лексеми заявлених ЛСГ мають семантичні відповідники в говірках інших діалектних континуумів, хоча семантично тотожні найменування можуть мати розбіжності у формальному представленні. Іноді спільні репрезентанти демонструють в інших діалектах близькість значення або ж відмінність семантики.

Дослідження засвідчує наявність тенденцій до динамічних змін, які виявляються в оновленні

лексики. Це передусім розширення семантичної структури лексем, які одночасно є репрезентантами кількох мікропарадигм, виникнення нових семантичних відтінків багатьох назв порівняно з номенами, уміщеними в історичних пам'ятках. Збільшення кількісного складу репрезентантів сем відбувається через наявність на сучасному хронологічному зрізі спільнокореневих фонетичних і словотвірних варіантів, активне функціонування в обстеженому говірковому масиві двослівних репрезентантів, появи номенів, не зафіксованих історичними працями.

Список обстежених населених пунктів у Луганській області

1. смт Троїцьке; 2. с. Привілля, Троїцький р-н; 3. с. Червоноармійське, Білокуракинський р-н; 4. с. Солідарне, Білокуракинський р-н; 5. с. Новобіла, Новопокровський р-н; 6. с. Березівка, Новопокровський р-н; 7. с. Павленкове, Новопокровський р-н; 8. смт Білолуцьк, Новопокровський р-н; 9. с. Височинівка, Марківський р-н; 10. с. Тарасівка, Троїцький р-н; 11. с. Новочервоне, Троїцький р-н; 12. с. Попівка, Білокуракинський р-н; 13. с. Павлівка, Білокуракинський р-н; 14. смт Білокуракине; 15. с. Осинове-1, Новопокровський р-н; 16. с. Донцівка, Новопокровський р-н; 17. с. Просяне, Марківський р-н; 18. смт Марківка; 19. с. Веселе, Марківський р-н; 20. с. Оборотнівка, Сватівський р-н; 21. с. Куземівка, Сватівський р-н; 22. с. Нижня Дуванка, Сватівський р-н; 23. с. Закотне, Новопокровський р-н; 24. с. Коломийчиха, Сватівський р-н; 25. с. Мілуватка, Сватівський р-н; 26. м. Сватове; 27. с. Петрівка, Сватівський р-н; 28. с. Караван-Солодкий, Марківський р-н; 29. с. Бондарівка, Марківський р-н; 30. с. Морозівка, Міловський р-н; 31. с. Півнівка, Міловський р-н; 32. с. Зориківка, Міловський р-н; 33. с. Великоцьк, Міловський р-н; 34. с. Стрільцівка, Міловський р-н; 35. с. Калмиківка, Міловський р-н; 36. с. Лиман, Старобільський р-н; 37. с. Підгорівка, Старобільський р-н; 38. с. Піщане, Старобільський р-н; 39. м. Старобільськ; 40. с. Чмирівка, Старобільський р-н; 41. с. Бутове, Старобільський р-н; 42. с. Литвинівка, Біловодський р-н; 43. с. Кононівка, Біловодський р-н; 44. с. Новолимарівка, Біловодський р-н; 45. с. Семикозівка, Біловодський р-н; 46. с. Плугатар, Біловодський р-н; 47. смт Біловодськ; 48. с. Макіївка, Кремінський р-н; 49. с. Червонопопівка, Кремінський р-н; 50. м. Кремінна; 51. с. Варварівка, Кремінський р-н; 52. с. Шпотине, Старобільський р-н; 53. с. Малохатка, Старобільський р-н; 54. с. Колядівка, Новоайдарський р-н; 55. с. Победа, Новоайдарський р-н; 56. смт Новоайдар; 57. с. Смолянинове, Новоайдарський р-н; 58. с. Новоохтирка, Новоайдарський р-н; 59. с. Дмитрівка, Новоайдарський р-н; 60. смт Станично-Луганське; 61. с. Миколаївка, Станично-Луганський р-н.

Література

1. Авдеева М.Т. Словарь украинских говоров Воронежской области: в 2 т. Воронеж, 2008. Т. 1. 228 с.; 2012. Т. 2. 306 с.
2. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Вежа, 2000. Т. 1–2.
3. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Чернівці, 2015. 330 с.
4. Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хмельницький: РВВ, 1991. 117 с.
5. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів: Вип. I. Харків: Вид-во Харків. університету, 1960. 107 с.
6. Вешторт Г.Ф. Названия пищи в говорах Полесья. *Лексика Полесья*. Москва: Наука, 1968. С. 366–414.
7. Ганудель З.Т. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (названия пищи, посуды и утвари): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 – українська мова. Київ, 1980. 21 с.
8. Говірка села Машеве Чорнобильського р-ну. Київ: Довіра, 2003. Ч. 3. Матеріали до лексичного атласу української мови / укладач: Ю.І. Бідношия та ін. 225 с.
9. Грінченко Б.Д. Словарь української мови: у 4 т. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.
10. Гуцульські говірки. *Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження*. Словник говірки села Бродина Олекси Горбача / відп. ред. Я. Закревська. Львів, 2000. С. 247–354.
11. Гоца Е.Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах: дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Ужгород, 2001. 466 с.
12. Етимологічний словник української мови у 7 т. Київ: Наукова думка, 1989. Т. 3. 552 с.; 2003. Т. 4. 656 с.
13. Євтушок О.М. Вивчення лексики говірок Рівненщини. Рівне, 1997. 164 с.
14. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края / сост. В.В. Иванов. Харьков, 1898. Т. 1. 1012 с.
15. Загнітко Н.Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2011. 453 с.

16. Корзюнок М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок. Київ: Наукова думка, 1987. С. 62–267.
17. Лисенко П.С. Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся. Київ: Видавництво академії наук УРСР, 1961. 72 с.
18. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. Київ: Наукова думка, 1974. 260 с.
19. Негрич Микола. Скарби гуцульського говору: Березови. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 224 с.
20. Омельченко З.Л., Клименко Н.Б. Матеріали до словника східностепових українських говірок. Донецьк: ДонНУ, 2006. 114 с.
21. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок у 2 ч. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 1–2.
22. Оскірко О.П. Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Черкаси, 2019. 19 с.
23. Пиртей П.С. Словник лемківської говірки. Івано-Франківськ, 1986. 461 с.
24. Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005. 266 с.
25. Різник В.П. Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Львів, 2016. 370 с.
26. Сагаровський А.А. Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Вип. 1. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 296 с.
27. Сизько А.Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ, 1990. 100 с.
28. Словарь русских народных говоров / гл. ред. Ф.П. Филин. Москва – Ленинград: Наука, 1968. Вып. 3. 360 с.
29. Словник буковинських говірок / за ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
30. Турчин Є.Д. Назви їжі на Східному Поліссі. Львів: Українська академія друкарства, 2012. 347 с.
31. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4 томах; пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. Москва: Прогрес, 1987. Т. 3. 832 с.
32. Шило Гаврило. Наддністрянський регіональний словник. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 288 с.

References

1. Arkushyn H.L. (2000) Slovyk zakhidnopoliskykh hovirok [Western Polissia Subdialects Dictionary]. Lutsk. T. 1–2 [in Ukrainian].
2. Avdeeva M.T. (2012) Slovar ukrainskikh govorov Voronezhskoy oblasti [Dictionary of Ukrainian Subdialects in Voronezh Region]. Voronezh. T. 1–2 [in Russian].
3. Borys L.M. (2015) Dynamika tematychnoi hrupy leksyky yizhi ta napoiv u bukovynskykh hovirkakh [The dynamic content of the thematic lexical group of food and beverages in Bukovyna patois] dys. ... kand. filol. nauk. 10.02.01. Chernivtsi., 330 s. [in Ukrainian].
4. Brylinskyi D. (1991) Slovyk podilskykh hovirok [Dictionary of Podolsk dialects]. Khmelnytskyi. 117 s. [in Ukrainian].
5. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [The etymological dictionary of the Ukrainian language in 7 t.]. Kyiv: Naukova dumka, 1989. T. 3. 552 s.; 2003. T. 4. 656 s. [in Ukrainian].
6. Fasmer M. (1987) Etimologicheskii slovar' russkogo yazyka v 4 tomah [Etymological dictionary of the Russian language in 4 volumes]. Moskva. T. 3. 832 s. [in Russian].
7. Ganudel Z.T. (1980) Bytovaya leksika ukrainskikh govorov Vostochnoy Slovakii (nazvaniya pishchi, posudy i utvari) [Household vocabulary of Ukrainian dialects of Eastern Slovakia (names of food, dishes and utensils)]: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. 10.02.02. Kiev. 21 s. [in Russian].
8. Gotsa E.D. (2001) Nazvy yizhi y kukhonnoho nachynnia v ukrainskykh Karpatskykh hovorakh [Food and Tableware Nominations in Ukrainian Carpathian Subdialects]: dys. ... kand. filol. nauk. 10.02.01. Uzhhorod. 466 s. [in Ukrainian].
9. Hovirka sela Masheve Chornobylskoho raionu (2003) [The dialect of the village of Masheve, Chernobyl district]. Kyiv. Ch. 3. Materialy do leksychnoho atlasu ukrainskoi movy / ukladach: Yu.I. Bidnoshyia ta in. 225 s. [in Ukrainian].
10. Hrinchenko B.D. (1907–1909) Slovar ukrainskoi movy [Dictionary of Ukrainian Language]. Kyiv. T. 1–4 [in Ukrainian].
11. Hutsulski hovirky (2000) *Linhvistychni ta etnolinhvistychni doslidzhennia*. Slovyk hovirky sela Brodyna Oleksy Horbacha [Linguistic and ethno-linguistic research. Dictionary of the dialect of the village of Brodyna by Oleksa Gorbach] / vidp. red. Ya. Zakrevska. Lviv. S. 247–354 [in Ukrainian].
12. Korzoniuk M.M. (1987) Materialy do slovnyka zakhidnovolynskykh hovirok [Data for Western Polissia Dialects Dictionary] Kyiv. S. 62–67 [in Ukrainian].
13. Lysenko P.S. (1961) Slovyk dialektnoi leksyky serednoho i skhidnoho Polissia [Dictionary of dialect vocabulary of middle and eastern Polissya]. Kyiv. 72 s. [in Ukrainian].

14. Lysenko P.S. (1974) *Slovník poliských hovorů* [Dictionary of Polissya dialects]. Kyiv. 260 s. [in Ukrainian].
15. Negrych M. (2008) *Skarby hutsul'skoho hovoru: Berezovy* [Treasures of Hutsul Subdialect: Berezovy]. Lviv. 224 s. [in Ukrainian].
16. Omelchenko Z.L. & Klymenko N.B. (2006) *Materialy do slovníka skhidnostepovykh ukrainskykh hovirok* [Materials for the dictionary of eastern steppe Ukrainian dialects]. Donetsk. 114 s. [in Ukrainian].
17. Onyshkevych M.Y. (1984). *Slovník boikivskykh hovirok* [Dictionary of Boikivshchyna Subdialects] Kyiv. Ch. 1–2 [in Ukrainian].
18. Oskyrko O.P. (2019) *Nazvy yizhi ta napoiv u skhidnopodilskykh hovirkakh* [Food and drinks nominations in the Eastern Podillia dialects]: avtoref. dys ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Cherkasy. 19 s. [in Ukrainian].
19. Pipash Yu. & Halas B. (2005) *Materialy do Slovníka hutsul'skykh hovirok (Kosivska Poliana i Rosishka Rakhivskoho r-nu Zakarpatskoi obl.)* [Data for Dictionary of Hutsul Sub-Dialects (Kosivska Poliana and Rosishka, Rakhiv District, Zakarpattia Region)]. Uzhhorod. 266 s. [in Ukrainian].
20. Pyrtei P.S. (2004) *Korotkyi slovník lemківskykh hovirok* [A short dictionary of Lemko dialects]. Ivano-Frankivsk. 461 s. [in Ukrainian].
21. Riznyk V.P. (2016) *Nazvy yizhi ta kukhonnoho nachynnna v hovirkakh nadsiansko-naddnistrianskoho sumizhzhia* [Food and Tableware Nominations in Adjacent Nadsianskyi and Naddnistrianskyi Subdialects]: dys. ... kand. filol. nauk. 10.02.01. Lviv. 370 s. [in Ukrainian].
22. Saharovskiy A.A. (2011) *Materialy do dialektnoho slovníka Tsentralnoi Slobozhanshchyny (Kharkivshchyny)* [Materials for the dialect dictionary Tsentralnoi Slobozhanshchyny (Kharkivshchyny)]. Vyp. 1. Kharkiv. 296 s. [in Ukrainian].
23. Shylo H. (2008) *Naddnistrianskii regionalnyi slovník* [Overdnier regional dictionary]. Lviv. 288 s. [in Ukrainian].
24. *Slovar russkikh narodnykh govorov* (1968) [Dictionary of Russian folk dialects] / gl. red. F.P. Filin. Moskva – Leningrad. Vyp. 3. 360 s. [in Ukrainian].
25. *Slovník bukovynskykh hovirok* (2005) [Dictionary of Bukovinian dialects] / za red. N.V. Huivaniuk. Chernivtsi. 688 s. [in Ukrainian].
26. Syzko A.T. (1990) *Slovník dialektnoi leksyky hovirok sil pivdenno-skhidnoi Poltavshchyny* [Dictionary of dialect vocabulary of dialects of villages of south-eastern Poltava region]. Dnipropetrovsk. 100 s. [in Ukrainian].
27. Turchyn Ye.D. (2012) *Nazvy yizhi na Skhidnomu Polissi* [Names of food in Eastern Polissya]. Lviv. 347 s. [in Ukrainian].
28. Vashchenko V.S. (1960) *Slovník poltavskykh hovorů* [Dictionary of Poltava Subdialects]. Kharkiv. 107 s. [in Ukrainian].
29. Veshtort G.F. (1968) *Nazvaniya pishchi v govorah Poles'ya* [Food names in Polissya dialects]. *Leksika Poles'ya*. Moskva. S. 366–414 [in Russian].
30. Yevtushok O.M. (1997) *Vyvchennia leksyky hovirok Rivnenshchyny* [Study of Lexis of Rivne Region Subdialects]. Rivne. 164 s. [in Ukrainian].
31. Zahnitko N.H. (2011) *Nazvy yizhi, napoiv u skhidnostepovykh hovirkakh Donechchyny* [Names of food and drinks in the eastern steppe dialects of Donetsk region]: dys. kand. filol. nauk: 10.02.01. Donetsk. 453 s. [in Ukrainian].
32. Zhizn' i tvorchestvo krest'yan Har'kovskoy gubernii. *Ocherki po etnografii kraya* (1898) [Life and work of the peasants of the Kharkov province. Essays on the ethnography of the region] / sost. V.V. Ivanov. Khar'kov. T. 1. 1012 s. [in Russian].

NAMES OF FLOUR PRODUCTS IN THE USAGE OF THE EASTERN SLOBODIAN PEOPLE

Abstract. The lexical and semantic analysis of the names of bread and its parts and flour products based on the material of the dialect speech recordings has been carried out in the article. In the course of the study the functional activity of the fixed nomens has been revealed, interdialect connections of the vocabulary of the Eastern Slobodian dialects with the dialects of adjacent and distant dialect continuums have been established, and dynamic processes in the declared lexical and semantic groups have been traced.

The analysis of the actual material has proved that within the studied dialects, representatives of semes can have more or less functional activity that is the evidence of the presence of the center and periphery in the defined vocabulary groups and indicates the competition of lexical units in the dialect system.

The names recorded in the Eastern Slobodian area have correspondences in other dialects of the Ukrainian language, where they function with the identical, semantically similar or different meaning relative to the studied dialects. Demonstrators in the comparable dialect continuums with common semantics can differ in phonetic or grammatical design.

In order to identify the dynamic trends in the vocabulary during the description, the comparative analysis of representatives with historical lexicographic and ethnographic sources was carried out that made it possible to track the spatial behavior of lexemes on two time dimensions – synchronous and diachronous. During the study it has been found that the replenishment of the lexical fund of the surveyed dialects occurs due to the change in the semantic structure of lexemes – the expansion of the nominative field of many nomenclatures, which, in comparison with the names recorded by historical and lexicographic works, can simultaneously represent several semes in the modern chronological snapshot.

Updating the lexical composition is caused by the presence of a significant number of phonetic, word-forming, and grammatical variants in the recorded dialect material. Replenishment of the repertory composition of lexemes also occurs due to the active use of polysyllabic constructions by the informants – two-, less often three-word nomens.

Keywords: sema, areal, representative, flour products, Eastern Slobodian dialects.

© Волошинова М., 2021 р.

Марина Волошинова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та загального мовознавства, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Старобільськ, Україна; marishinova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7247-5222>

Maryna Voloshynova – Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology and General Linguistics, State Institution Luhansk Taras Shevchenko National University, Starobilsk, Ukraine; marishinova@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7247-5222>